

УДК 76.01

ВИТОКИ ОПТИЧНИХ ІЛЮЗІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ТИПОГРАФІЦІ

Н. Й. Дядюх-Богатько

*Українська академія друкарства,
вул. Підголоско, 19, Львів, 79020, Україна*

Досліджуються витoki оптичних ілюзій в Україні, що сягають кінця XVI і простежуються протягом XVII ст. Явище синтезу мистецтв типографіки та поезії розглянуто на першодруках українського бароко: шрифт був тісно пов'язаний зі змістом та формою й виступав основою для графічних ілюзій. Розглянуто оригінальні малодосліджені та невідомі в мистецтвознавстві авторські аркуші — вірші Гарасима Смотрицького, графемі Симеона Пóлоцького, лабіринти Івана Величківського, акровірші Пилипа Орлика, що є не лише літературними витворами, а й графічними творами, які представляють мистецтво каліграфії та витoki оптичних ілюзій XVI–XVII ст.

Ключові слова: *типографіка, фігурний вірш, авторський аркуш, шрифт, ілюзія.*

Постановка проблеми. Знання про оптичні ілюзії активно використовували з доісторичних часів — насамперед для забезпечення елементарної функції виживання людини. Ще перші «гомо сапієнс» зауважили вагоме значення зорових «пасток» для використання під час полювання на звірину: глибока яма з вдалою ілюзорною поверхнею чи вміло замасковані сільця втілювали надію на бажану здобич.

З умінням зберігати тексти до нас прийшли перші приклади поєднання словесної й візуальної форм. Витoki візуальної поезії приводять нас до античності, коли з'явилися перші спроби злиття графіки й малюнка в поезії. Скажімо, давньогрецькі поети створювали вірші у формі улюблених предметів: амфори, лабрису (двосторонньої сокири) тощо. Розвиток візуальної поезії відбувався хвилеподібно й найкраще доцільно розглянути його на прикладі творчих особистостей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У різні періоди завжди актуальними були дослідження діяльності творчих особистостей [1–12], проте системне вивчення оптичних ілюзій в українській типографіці практично не виконувалось.

Мета статті. У графічному дизайні намітилось зростання інтересу до оптичної ілюзії — інтерпретації, широке застосування від авторської поезії, каліграм до рекламних і політичних плакатів, у зв'язку з чим постала потреба дослідити витoki оптичних ілюзій в Україні, що сягають кінця XVI та простежуються протягом XVII ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд оптичних ілюзій в українській типографіці розпочнемо з імені Гарасима Смотрицького. Його варто назвати першопрохідцем, а віршовані ним форми в Острозькій біблійі 1581 року — яскравим зразком. Детальніше розглянемо сторінку з віршем «Зри сія знаменія княжате славнаго...», де по центру розміщено герб, навколо

якого вірші скомпоновані по три блоки над і під ним — утворюючи таким чином візуально центричну композицію (рис. 1).

Чи не найоригінальнішими творами українського бароко слід вважати так звані «віршові іграшки» — твори експериментальні, формотворчі, певною мірою авангардистські. Фігурні вірші друкувались у різноманітних формах: у вигляді хреста, яйця, чарки, піраміди і т.п.

Ім'я Симеона Пóлоцького — одного з видатних діячів культури XVII ст., в Україні відоме лише вузькому колу спеціалістів. Дослідження його біографії розпочинає у 1886 році І. Татарский [12], значно пізніше — в радянський період, про його велич з ознаками «руського мира» писали Л. Пушкарьов [9], А. Робінсон [10] та Л. Сазонова [11]. Сучаснішими є дослідження М. Кисельової [3] та М. Корзо [5–6]. Про вагомий внесок С. Пóлоцького в історію Московської держави читаємо у численних російських виданнях і, заради справедливості, мусимо вказати недостатність вивчення творчості цієї постаті українськими дослідниками.

Ім'я Симеон він отримав при постригу в монахи 1656 р. у греко-католицькому Полоцькому василіянському монастирі, при ньому ж викладав у братській школі. Від назви цього міста отримав і топонімічний псевдонім. Про себе писав латиною: «Simeonis Piotrowskj Sitnianowicz hieromonachi Polocens» — Симеон Петровский Ситнянович ієромонах Полоцький. Ім'я, яке носив до цього від хрещення, — Самуїл. Дослідженням встановлено, що «подвійним» прізвищем Самуїл Петровський-Ситнянович завдячує батькові, якого звали Гаврило Ситнянович, і вітчиму — Омеляну Петровському. Отже, виходячи тільки навіть з цього, важко однозначно вказати його національну належність. Зрозуміло, оскільки Симеон Пóлоцький жив і працював у Московії, сусіди його вважають «великим рускім», оскільки він Полоцький — інші вважають його «білорусом»; заперечити ж факт досконалого знання ним української мови неможливо, адже навчався у Києво-Могилянській колегії.

Україна завжди була, є й залишиться полікультурною державою. Її вплив на східну Європу в різні періоди вагомий. Еталоном високого рівня культури були українці для Московії. Скажімо, саме завдяки Симеону Полоцькому (1629–1680) тут царевич навчався латини польської та латини. Перші вірші Полоцького стосуються його навчання в Києво-Могилянській колегії. Ранні твори С. Полоцького шаріють розмаїттям поетичних жанрів, тем і форм: тут є віршовані переклади літургічних текстів, декламації, діалоги, епіграми, окказіональна поезія, тобто вірші «на оказію» до тієї чи іншої події, свята, панегіричні вітання, написи до зображень, вірші з розряду штучної, «курйозної» поезії, серед яких загадки, акровірші, «луна»-питання, що римуються з відповідями, макаронічні з використанням декількох мов, «раки», що творять той самий текст при читанні зліва направо і справа наліво.

Разом із тим найцікавіші з огляду на візуальні ілюзії в творчій спадщині С. Полоцького фігурні вірші — у формі хреста, променів та «лабіринти» або, як зазначали того часу, «скрижаль багатоколійна»: просте сакраментальне

словосполучення, що прочитується багаторазово (рис. 2). Саме його твори у формі зірки та серця «От избытка сердца уста глаголят» є одними з найвідоміших на теренах СРСР через панегіричний їх зміст. Розглядаючи їх сьогодні, вражає мистецьких хист автора вміло перекидати рядок букв, чітко дотримуватися інтерліньяжу та змінювати нахил у складній формі. Щоб краще зрозуміти велич цієї постаті, розглянемо деякі факти з його життя детальніше.

Страанный зраиъ звѣзды и прещѣпрный щидиной
 сподарья лдчы на мирѣ радширишый
 Новоѣ нѣчто изаѣстнѣо миллетѣ
 дадь бгѣ что сѣя звѣзды подѣщайтѣ.
 Внеи же сумѣсно краесрание спидѣтѣ
 Ендѣ да нбо . пствѣ бгѣо пришѣтстидѣ.

Рис. 2. Вірш Симеона Полоцького в формі зірки
 «Благоприветствие царю Алексею Михайловичу по случаю рождения
 царевича Симеона» (зі збірки «Рифмологіон» (1665–1680)

Написані українською, польською, латинською та білоруською мовами твори свідчать про засвоєння автором норм «шкільної» поетики того часу, а також про формування світоглядно-стильових основ його поезії під впливом художнього досвіду польської й латинської поезії.

У біографії Симеона Полоцького особливо значимий рік 1656-й, коли відбулася його перша зустріч із московським царем Олексієм Михайловичем (батьком Петра I), визначивши подальшу долю. Разом зі своїми учнями Полоцький вітав віршами царя, котрий прибув до Полоцька у зв'язку з початком московсько-шведської війни. В 1660 році Симеон Полоцький з «отроками» уперше побував у московській столиці й виступив перед Олексієм Михайловичем з читанням декламації в Кремлі. Пізніше він перебирається до російської столиці, де служить своїм творчим талантом інтересам московського абсолютизму.

Полоцький привіз із собою плоди європейської вченості — прекрасне знання мови латинської, польської, білоруської, української, а також «семи вільних наук» зі складу тривіума (граматика, риторика, діалектика) і квадривіума (арифметика, геометрія, астрологія, музика). Володіючи різнобічними знаннями й інтересами, він являв собою тип універсального діяча. При дворі Симеон Полоцький отримав визнання наймудрішого «філософа», «витія» й «пііта». Він брав участь у справах державного значення: Симеон Полоцький займався вихованням і освітою царських дітей — майбутніх царя Федора й царівни-правительки Софії, прищепив їм любов до віршування; екзаменував він і наставника для юного Петра I.

Симеон Полоцький очолив першу в Московії школу нового типу, створену при Приказі таємних справ, де навчав латинської мови майбутніх дипломатів. Він розробив проект організації в Москві вищої школи «академії» за типом польських, українських і західноєвропейських університетів. В обхід патріарха, під контролем якого перебувала державна друкарня, Симеон Полоцький, користуючись заступництвом царя Федора, створив 1678 р. у Кремлі («у Верху») друкарню, вільну від церковної цензури, де видавав твори власні та інших авторів, залучаючи до оформлення книг придворного художника Симона Ушакова й гравера збройової палати Афанасія Трухменського.

Усвідомлюючи нагальну потребу освіти і виховання в московському суспільстві (починаючи з верхівки царського двору), Симеон Полоцький видав у Верхній друкарні «Букварь языка славенска» (1679), «Тестамент Василя, царя греческого, сыну Льву» (1680), «Історію про Варлаама та Іосафа» (1680), а також книги проповідей «Обід душевний» і «Вечеря душевна», роботу над якими автор завершив у 1675–1676 рр., а надруковані вони вже після його смерті в 1681-му, 1683 рр. під наглядом учня Сильвестра Медведєва. Перу Симеона Полоцького належить і богословська праця «Вінець віри православно-католицької» (1670). Результатом його лексикографічних студій став складений ним польсько-церковно-слов'янський словник (зберігається в Упсальській університетській бібліотеці, Швеція).

Новий тип культурного діяча, який уособлював собою Симеон Полоцький, гостро сприймався представниками традиційної московської свідомості

як чужорідний, ототожнювався з неправослав'ям. Симеон Полоцький переніс у Московію культурні традиції України та Білорусі, став тут першим професійним поетом і засновником поетичної школи. Саме завдяки творчості Симеона Полоцького московська література увійшла в систему «спільнослов'янського». За прикладом європейців він уперше в старослов'янській поезії переклав у 1680 р. віршами одну з біблійних книг — «Псалтирь рифмотворная», яку відразу віддрукував у Верхній друкарні, хоч представниками московської культури вона була оцінена як зазіхання на священність «богонатхненного» тексту. Патріарх Іоаким засудив Полоцького після смерті як людину «мудрствоваше латинская нововы мышления», і під страхом покарання заборонив читати його твори.

Рис. 3. Симеон Полоцький. Вірш у формі серця
«От избытка сердца уста глаголят» — зі збірки «Рифмологіон» (1665–1680)

С. Полоцький чітко усвідомлював новизну своєї просвітницької діяльності в Московії. Його «Рифмологіон» (1680) включає розмаїття жанрів панегіричної, придворно-церемоніальної поезії, що обслуговувала державний побут. Така поезія повинна була мати художні форми, що відповідають її функ-

ціям стилю. Звідси й сконцентрованість у ній барокових засобів артистичного вираження: урочиста репрезентативність, створювана сполученням мистецтва слова і зображення, синтезом ліричного і драматургічного компонентів, використанням елогіярного стилю, що допускає подвійне й потрійне прочитання тексту, введення різноманітних форм «курйозної» поезії. Найвиразнішим твором, у якому засоби графічного дизайну поєднані з літературною основою, є його збірка «Рифмологіон» (1665–1676). Чітко виражена тенденція до синтезу мистецтв простежується в усіх п'яти «книжичках», що приурочені певній okazji при московському дворі. Кожна з них поєднує талант поета й художника в творчості однієї особи. «Рифмологіон» С. Полоцького — насамперед візуальний образ, який, окрім того, можна ще й читати, пізнаючи сутність написаного образу.

Підкреслена видимість, видовищність поетичного тексту створюються введенням графічних і мальовничих ефектів, емблем, геральдики, фігурних віршів, знаків зодіаку і навіть окремих архітектурних мотивів, використанням кольорового аркуша (золото, кіновар, чорнило). Зображення стають невід'ємною частиною художнього задуму — це не зовнішні стосовно тексту елементи, а частина безпосередньо художньої тканини, для якої характерне граничне злиття слова й зображення. У такій поезії втілена ідея прищеплювати громадянські ідеали, поняття спільного блага нації, хоча саме звідти беруть початок і мотиви, які стали згодом «загальним місцем» російської оди XVIII ст. (цар – сонце, цар – орел, Росія – небо тощо).

Діяч мріяв про те, аби його твори стали відомими «по всій Росії и где суть словяне, і в чуждых далече странах християне». І він справді набув такого визнання: Симеона Полоцького ще при житті знали в Грузії як суспільного діяча і «солодкозвучного проповідника» — грузинський царевич Олександр Батонішвілі, товариш московського Петра I, переклав на грузинську мову деякі проповіді Полоцького. Мав він і європейську популярність: про нього писали курляндський дворянин для тосканського герцога Козьми (1680), оксфордський професор, автор першої в Західній Європі «Русской граматики» Г.-В. Лудольф (1696). Твори Полоцького шанували й південні слов'яни, на них виховувалися в XVIII ст. покоління письменників і діячів національної освіти Сербії.

Дві основні тенденції творчості Симеона Полоцького — просвітницьку і панегіричну, було втілено в книгах віршів «Вертоград многоцвітний» (1676–1680) та в «Рифмологіоні» (1680). Символічна форма надана твору, в остаточному тексті книга має алфавітний тип побудови. В основі композиції — уявлення про Христа як початок і кінець усього суцього. Методикою розташування віршів читачу нав'язується думка, що книга є християнським образом світу. Графічні образи Симеона Полоцького фундаментальні в типографії українського бароко, вони пропагують уявлення про світ як книгу і книгу як модель світу, всесвіту невичерпного смислу.

Розгляд витоків оптичних ілюзій в українській типографії буде неповним без українця Іван Величківського — поета, письменника, священика. Його

творчість кінця XVII ст. належить до «майже зовсім невідомих». Зазначимо, що дослідниками його творів до недавнього періоду були лише В. Клосова та В. Кречотень [4; 7], нині до них доєдналися Б. Бадрак та В. Шевчук [1–2].

Твори Величковського виконані з ознаками своєрідного літературного «схоластичного» стилю, який сформувався в Європі й поширювався в українських вищих школах. Бароковою ознакою цього стилю є надзвичайно гіпертрофований розвиток словесно-декоративного орнаменту: в художньому творі на першому місці форма — вишукані, штучні метафори, несподівані порівняння, ефектні антитези. Запозичені в ренесансу образи античної міфології та історії займають головне місце при створенні барокових форм.

Засоби прикрашання мови, орнамент використовують надмірно в добу бароко; змістові надається другорядного значення. Мета мистецтва за часів бароко — уразити читача, зацікавити його несподіваними стилістичними ефектами. Всі ці ознаки стилю бароко містяться в творах Величковського — «Lucubratiuncula», «Зегар» і «Млеко».

Рукопис збірників «Зегар з полузегарком» і «Млеко» було виявлено тільки на початку XX ст. Написаний чітким українським півуставом кінця XVII ст. і охоплює 33 аркуші. На 32-му аркуші бачимо чотири лабіринти з двох слів: Ісус — Марія. Підказку, як розпізнати, де початок, а де кінець слова, автор подає в підписах до них (рис. 4–7).

я і р а М а р і я
і р а М с М а р і
р а М с у с М а р
а М с у с у с М а
М с у с І с у с М
а М с у с у с М а
р а М с у с М а р
і р а М с М а р і
я і р а М а р і я

Рис. 4. Величковський І. Лабіринт 1 зі збірника «Млеко»
(32 аркуш, читаємо зсередины до кутів)

І с у с М с у с І
с у с М а М с у с
у с М а р а М с у
с М а р і р а М с
М а р і я і р а М
с М а р і р а М с
у с М а р а М с у
с у с М а М с у с
І с у с М с у с І

Рис. 5. Величковський І. Лабіринт 2 зі збірника «Млеко»
(32 аркуш, починається від кутів до середини)

М с у с І с у с М
 а М с у с у с М а
 р а М с у с М а р
 і р а М с М а р і
 я і р а М а р і я
 і р а М с М а р і
 р а М с у с М а р
 а М с у с у с М а
 М с у с І с у с М

Рис. 6. Величковський І. Лабіринт 3. 32 аркуш зі збірника «Млеко»
 (починається зверху і знизу, а закінчується на боках)

М а р і я і р а М
 с М а р і р а М с
 у с М а р а М с у
 с у с М а М с у с
 І с у с М с у с І
 с у с М а М с у с
 у с М а р а М с у
 с М а р і р а М с
 М а р і я і р а М

Рис. 7. Величковський І. Лабіринт 4. 32 аркуш зі збірника «Млеко»
 (починається з боків, а завершується на верху і на низу)

У творах Івана Величковського простежуємо візуальну ілюзію, що ґрунтується на геометричній мозаїчності графем та чергуванні заголовної й прописної літер. Якщо у перших лабіринтах візуальним наголосом у композиції є ромб, у наступних двох — діагональний хрест. Цікавий факт, що візуальна ілюзія цього поета зберігається при чергуванні подібної гарнітури, а не лише оригінального авторського шрифту.

Загалом малознаним є факт типографіки іншого прославленого українця — Пилипа Орлика, улюбленим засобом художнього письма якого стали акровірші (рис. 8). У першій збірці «*Alcides rossijsky...*» бачимо польськомовний твір «*Raean triumfalny lutni Apollinowej na Wileńskim Parnassie...*», який містить акровірш «*Jan Mazepa hetman Woysk Ich carskiego przeświętnego maiestatu Zaporozskich Io! – VIVAT!*»: «Іван Мазепа гетьман Військ їх царського пресвітлого маєстату Запорозьких: «ура!» — «Слава!». Слово «*vivat*» вписане як анаграма у двох завершальних рядках цього твору й виділене в тексті поверненням під кутом. Далі текст перекладається як: «Істре звивистий, зав'яз у путах, Орди розбиті, уже побиті Лоби бусурману, Цитра дзвенить пеаном» [8, с. 442]. Вірш вказує на патріотичність автора та прославляння українського війська на європейських теренах.

Слово «каліграми» (від слів «каліграфія» та «ідеограма») з'явилося завдяки поетові Гійому Аполлінеру, який випустив 1918 року збірку графічних вір-

шів, так і назвавши їх «Калліграмми». Вони були записані у вигляді малюнків, які висловлювали головну тему вірша. Цей жанр (коли букви або слова зображують те, що вони означають) у загальному вигляді називається ідеограмою й має вікові традиції. У Стародавньому Китаї на мініатюрних кам'яних печатках вміщувалися цілі афоризми й повчання, які намагалися ще й гарно оформити. Мистецтво каліграфії — вишуканого, прикрашеного письма, цінувалося в Китаї навіть більше, ніж мистецтво художника, але про це, як і про французького поета, художника, критика Гійома Аполлінера, — в окремій публікації.

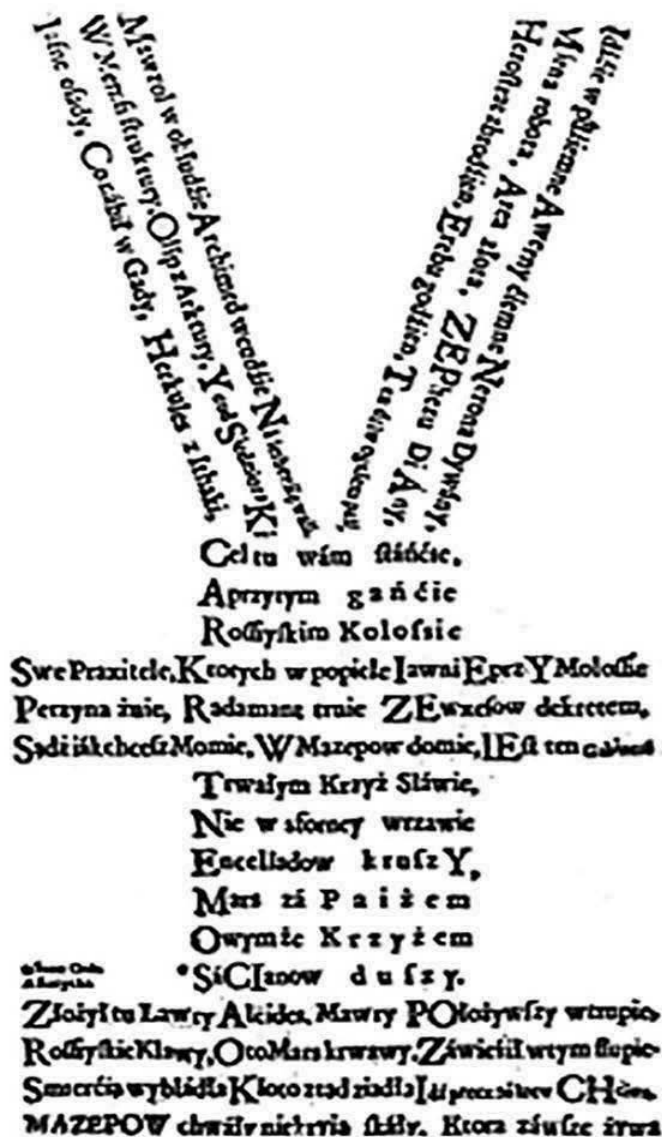

Рис. 8. Пилип Орлик. Сторінка з першої збірки «Alcides Rossiyski...» (1695): фігурний вірш, написаний у формі герба Івана Мазепи з акровіршем

Висновки. Унаслідок дослідження було виявлено тісне пов'язання в першодруках шрифту з орнаментом та ілюстративним оформленням (наповненням), що утворювало цілісну композицію. Майже кожний освічений наш співвітчизник епохи бароко вправлявся в мистецтві поєднання змісту та форми вірша, вдосконалюючись у літературних лабіринтах, створюючи візуальні явища, які в ХХ ст. набувають значного розвитку.

Шрифтова оптична ілюзія виступає двобічним сприйняттям зображення — тексту-змісту твору й форми-картинки. Підтверджено, що історично витоки оптичних ілюзій в українському графічному дизайні припадають на кінець XVI–XVII ст. і за типом створення належать до площинного двовимірного зображення.

Досліджені витоки оптичних ілюзій в українській типографіці особливо актуальні, зважаючи на створювані комп'ютерні просторові (тривимірні) зображення текстових ілюзій, що набувають популярності останнім часом. Зародження ілюзорного типу композиції в текстах, коли створюється враження ілюзії багатовимірності на площині, зауважуємо в перших українських текстових «Лабіринтах» кінця XVII ст. — у них оптичне чергування буквенної будови створює ілюзорну гру. Загалом у всіх графічних аркушах, які нами розглядалися, зміст та форма підпорядковані одна одній. Шрифтові ілюзії в поезії XVI–XVII ст. часто використовують принцип, де букви вписані в графічний рисунок рядами, повторюючи форму предмета, а в «Лабіринтах» літери створюють зображення за принципом мозаїки.

Подальше наукове вивчення поєднання мистецтва графіки й літератури в давніх аркушах має наукові перспективи, адже імена багатьох талановитих і славних наших співвітчизників незаслужено забуті (для прикладу, Симеона Полоцького), окремі з них відкриті світові лише в XIX чи на початку ХХ ст. — через кілька століть після смерті авторів. Водночас значна частина літературної спадщини залишається в авторських рукописах і аркушах: досьгодні не видані грандіозні книги того ж таки Симеона Полоцького «Рифмологіон» і «Вертоград многоцвітний», що містять не одну тисячу віршів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадрак Б. М. Творчість Івана Величковського / Б. М. Бадрак. — Донецьк : Донецький університет економіки і торгівлі, 2006. — 156 с.
2. Величковський І. Повне зібрання творів. Дзигар цілий і напівдзигарик / Іван Величковський ; [пер. з давньоукр. та передмова Валерія Шевчука]. — К. : Дніпро, 2004. — 192 с.
3. Киселева М. С. Проблемы морали в проповедях Симеона Полоцкого // Київська Академия. — К., 2008. — Вип. 6. — С. 84–101.
4. Колосова В. П. До питання про життя і творчість Івана Величковського [Електронний ресурс] / В. П. Колосова, В. І. Кречотень // Ізборник. — Величковський І. Твори. — К. : Наук. думка, 1972. — 189 с. — (Пам'ятки давньої української літератури). — Режим доступу : <http://litopys.org.ua/velych/vel02.htm>.
5. Корзо М. А. Нравственное богословие Симеона Полоцкого: освоение католической традиции московскими книжниками второй половины XVII века [Электронный

- ресурс] / М. А. Корзо ; Рос. акад. наук, Ин-т философии. — М. : ИФРАН, 2011. — 155 с. — Режим доступа : <http://iph.ras.ru/uplfile/root/biblio/2011/Korzo.pdf>.
6. Корзо М. А. О некоторых источниках катехизисов Симеона Полоцкого / М. А. Корзо // Славяноведение. — 2009. — № 4. — С. 24–39.
  7. Кречотень В. І. Величковський Іван / В. І. Кречотень. — В кн.: Українська літературна енциклопедія. — К. : Головна редакція УРЕ, 1988. — Т. 1. — С. 284–285.
  8. Пилип Орлик. Конституція, маніфести та літературна спадщина : вибр. твори [Електронний ресурс]. — К. : МАУП, 2006.— 736 с. — Режим доступу : http://www.academia.edu/9646911/Щоденник_Пилипа_Орлика_як_історичне_джерело_середини_XVIII_ст.
  9. Пушкарев Л. Симеон Полоцкий [Электронный ресурс]. — В кн.: Жуков Д. Русские писатели XVII века. Писатели и книжники Древней Руси / Д. Жуков, Л. Пушкарев. — М., 1972. — С. 197–335. — Режим доступа : <http://mreadz.com/new/index.php?id=7219&pages=197>.
  10. Робинсон А. Н. Симеон Полоцкий и его книгоиздательская деятельность / А. Н. Робинсон. — М. : Наука, 1982. — 352 с.
  11. Сазонова Л. И. Поэзия русского барокко (вт. пол. XVII — нач. XVIII в.) / Л. И. Сазонова. — М. : Наука, 1991. — 261 с.
  12. Татарский И. Симеон Полоцкий: Его жизнь и деятельность / И. Татарский. — М. : Тип. М. Г. Волчанинова, 1886. — 352 с.

SOURCES OF OPTICAL ILLUSIONS IN THE UKRAINIAN TYPOGRAPHY

N. Y. Dyadyukh-Bohatko
*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pidholosko St., Lviv, 79020, Ukraine*

The sources of optical illusions in Ukraine found at the end of the XVIth and observed during the XVIIth cc. have been researched. Such phenomenon as the art synthesis of typography and poetry has been considered on the incunabula of the Ukrainian baroque: the type was closely connected with the content and form and appeared to be the basis of graphic illusions. There have been considered the original poorly researched or even unknown in the history of arts author`s sheets: verses by Harasym Smotrytskyi, graphemes by Symeon Polotskyi, labyrinths by Ivan Velychkovsky, acrostics by Pylyp Orlyk, being not only the literary works but also the graphic ones presenting the art of calligraphy and sources of optical illusions of the XVI-XVIIth cc.

Keywords: *typography, figure verse, author`s sheet, type, illusion.*

Стаття надійшла до редакції 26.05.2015.